

تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر میزان احترام به خود دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی

Preschool Education and Self-esteem among First Grade Elementary Students

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۲/۱۹؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۷/۲۵

N. Pasandideh

B. Sabzeh (Ph.D)

نسرین پسندیده^۱

بتول سبزه^۲

Abstract: Preschool education can have a significant impact on various aspects of children's development and personality, especially in their psychological and personal and social life. The aim of this study was to investigate the effects of preschool education on self-esteem of first grade elementary students by post-event method on 100 preschool students who did not attend the first grade of Save, Iran. The research instrument was the standard self-esteem questionnaire of Pope et al. (1989) and the research data were analyzed using descriptive and inferential tests (independent t-test, one-way analysis of variance and ANOVA). Preschool children were higher than those who did not, and no significant difference was found between family self-esteem and self-esteem among male and female students.

چکیده: آموزش‌های پیش‌دبستان می‌توانند تأثیر بسزایی در جنبه‌های مختلف رشد و ابعاد شخصیتی کودکان به خصوص در ابعاد روانی و زندگی فردی و اجتماعی آنان داشته باشد. مطالعه حاضر با هدف بررسی تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر میزان احترام به خود دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی به روش پس‌رویدادی بر روی ۱۰۰ نفر از دانش‌آموزان پیش‌دبستانی رفته و نرفته پایه اول شهرستان ساوه انجام شد. ابزار پژوهش پرسشنامه استاندارد احترام به خود پوپ و همکاران (۱۹۸۹) بود. داده‌های پژوهش با استفاده از آزمون‌های توصیفی و استنباطی (t-مستقل، تحلیل واریانس یکطرفه و آنوا)، مورد تحلیل قرار گرفت یافته‌های بدست آمده حاکی از آن بود که میانگین احترام به خود در ابعاد تحصیلی، جسمانی و اجتماعی در کودکانی که دوره پیش‌دبستانی را گذرانده‌اند نسبت به گروهی که این دوره را نگذرانده‌اند، بالاتر است و تفاوت معنی‌داری بین میزان احترام به خود خانوادگی و همچنین احترام به خود در دانش‌آموزان دختر و پسر یافت نشد.

کلیدواژه‌ها: احترام به خود، آموزش‌های پیش‌دبستانی، دانش‌آموزان پایه اول

Keywords: self-esteem, preschool education, first grade students

مقدمه و بیان مساله

کودکی دوره‌ای ارزشمند در شکل‌دهی به ساختار شخصیتی فرد است که تأثیر آن در تمامی سطوح و طول زندگی باقی می‌ماند. محققان و متخصصان دوره کودکی عوامل بسیاری را در شکل‌دهی به ساختار شخصیتی مورد بررسی و مطالعه قرار داده‌اند. عوامل خانوادگی، فرهنگی، اجتماعی، آموزشی و غیره از جمله عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری شخصیت کودکان هستند (کول^۱، ترجمه مفیدی، ۱۳۹۳). خصوصیات شخصیتی و فرهنگی والدین و همچنین شیوه‌های تربیتی آنان در شخصیت کودکان تأثیر بسزایی دارند (مارت^۲، ۲۰۱۳؛ ابوطالبی‌احمدی، ۱۳۹۲؛ آقارخ، ۱۳۹۳؛ حسین‌خانزاده و میرزایی، ۱۳۹۶) و خانواده یکی از مهمترین و قوی‌ترین عوامل در شکل‌دادن به شخصیت، خصوصیات و ویژگی‌های کودکان تلقی می‌شود (هنری ماسن، کانجر، کیگان و هوستون^۳، ترجمه یاسایی، ۱۳۹۹). علاوه بر خانواده، قسمتی از شخصیت کودکان متأثر از محیط‌های اجتماعی و آموزشی مانند مهدکودک، مراکز پیش‌دبستانی و مدارس است که در سال‌های اولیه زندگی خود در آن حضور پیدا می‌کنند. تأثیرات مراکز پیش‌دبستانی و مدارس بر روی شخصیت کودکان، تأثیرات یکدستی نیست. کیفیت، امکانات، نیروی انسانی و سایر عوامل تفاوت‌هایی را در این میان ایجاد می‌کنند. در سال‌های گذشته به طور متمادی تحقیقات طولی متعددی توسط متخصصان مختلف (هوور و استوارت^۴، ۱۸۹۷؛ وندل، هندرسون و ویلسون^۵، ۱۹۸۸ و غیره به نقل از یاسایی، ۱۳۹۹) در زمینه کیفیت مراکز پیش از دبستان و رشد شخصیت کودکان انجام گرفته است و اکثر تحقیقات نشان داده‌اند کودکانی که در سنین خردسالی در مراکز پیش‌دبستان حضور می‌یابند و از مراقبت و آموزش‌های با کیفیت برخوردار باشند در مقایسه با همسالان خود از لحاظ اجتماعی (وندل و همکاران^۶، ۱۹۸۸؛ اصلانی، ۱۳۹۷؛ حسونند، صفری، فیاض و بازرگان، ۱۳۹۴)، رشد کلامی و زبان (مفیدی و سبزه، ۱۳۸۷) رشد شناختی (ابوطالبی‌احمدی، ۱۳۹۲)، رشد جسمی و حرکتی (میری لداری و

-
1. Kaul
 2. Mart
 3. Henry Masson, Conger, Keegan and Houston
 4. Hoover and Stewart
 5. Wendell, Henderson and Wilson
 6. Wendell & Et Al

تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر میزان احترام به خود دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی (صادقی، ۱۳۹۷) و غیره از پیشرفت بیشتری برخوردارند. لذا امروزه آموزش‌های پیش‌دبستانی بیش از پیش مورد توجه والدین قرار گرفته است. در چند دهه اخیر، نام‌نویسی کودکان در دوره‌های پیش‌دبستانی در اکثر کشورهای دنیا رشد فزاینده‌ای داشته است. این رشد روزافزون نتیجه طبیعی تأکید متخصصان امر تعلیم و تربیت و تأثیر مثبت گذراندن چنین برنامه‌هایی بر رشد اجتماعی، شناختی، تحصیلی و عاطفی کودکان می‌باشد (کمیلی، وارگاس، ریان و بارنت^۱، ۲۰۱۰). از آنجا که پیش‌دبستانی اولین تجربه آموزش رسمی کودکان محسوب می‌شود، پرداختن به مهارت‌های زندگی و رشد همه جانبه آنها در ابعاد مختلف، در این دوره از حساسیت و اهمیت بسزایی برخوردار است. از جمله مهم‌ترین ابعاد شخصیتی که نقش مهمی در سلامت روانی و زندگی فردی و اجتماعی کودکان دارد، مقوله «احترام به خود»^۲ می‌باشد (مان و همکاران، ۲۰۱۸). احترام به خود به نوعی زمینه و اساس ادراکات کودکان از تجربیات زندگی را فراهم می‌سازد و دارای ارزش ویژه‌ای است (صنیعی آباده و عابدی، ۱۳۹۸). احترام به خود مهم‌ترین جنبه خودپروانی است، زیرا بر ارزیابی‌های کودکان از شایستگی‌های خود، تجربیات هیجانی، رفتارهای آتی و سازگاری روانی دراز مدت آنها تأثیر می‌گذارد (برک^۳، ۲۰۰۱؛ ترجمه سیدمحمدی، ۱۳۹۹). به تعبیر دینک میر^۴ (۲۰۰۵) احترام به خود در کودکان نوعی «باور به خواستنی بودن، تعلق داشتن، پذیرفته شدن، قوی و باکفایت بودن و دوست داشتنی بودن» است (ترجمه رئیس‌دانا، ۱۳۹۵: ۹۳). این امر به آنها کمک می‌کند تا بتوانند بر مشکلات غلبه کنند و احساس توانستن و قادر بودن داشته باشند. پوپ، مک‌هیل و کریهد^۵ (۱۹۸۹) بیان کرده‌اند که احترام به خود کودکان، شامل پنج زمینه اجتماعی، تحصیلی، خانوادگی و تصویر بدنی است (ترجمه تجلی، ۱۳۹۱: ۱۱). احترام به خود اجتماعی؛ احساسات کودکان را در مورد خود به عنوان دوست دیگران شامل می‌شود؛ احترام به خود تحصیلی؛ به توانایی و موفقیت تحصیلی کودکان مربوط می‌شود؛ احترام به خود خانوادگی؛ احساسات کودکان را به عنوان عضوی از خانواده منعکس می‌سازد و احترام به خود جسمانی،

-
1. Camilli, Vargas, Ryan & Barnett
 2. Self-Esteem
 3. Moun
 4. Laura Burke
 5. Dinkmeyer
 6. Pop, Mchail & Craighead
- ۱۶۱

به ظاهر جسمانی و قابلیت‌های بدنی افراد اشاره دارد. مجموع این ابعاد در کنار یکدیگر سبب شکل‌گیری احترام به خود کلی در کودکان می‌شود که در احساساتی از قبیل «من فرد خوبی هستم» یا «من اکثر خصوصیات خودم را دوست دارم» جلوه‌گر می‌شود (پوپ و همکاران^۱، ترجمه تجلی، ۱۳۹۱: ۱۳). لذا همان‌طور که جیمز^۲ (۱۹۸۰) اشاره کرده است، احترام به خود از «اختلاف میان تصور فرد از خود یا خودپنداره (دید عینی از خود) و خود ایده‌آل (آنچه فرد به آن احترام می‌گذارد یا تمایل دارد شبیه آن باشد) به دست می‌آید» (به نقل از آگاروالا و سینگ^۳، ۲۰۱۶: ۱۴۹). از دید اکثریت متخصصان، «احترام به خود مثبت»، به عنوان عامل اصلی در سازگاری اجتماعی و عاطفی کودکان در نظر گرفته می‌شود. به زعم هارتر^۴ (۱۹۸۳) ایجاد «نظام خود^۵ مثبت» در کودکان دارای سه جزء اصلی، خودپنداره؛ کنترل خود و احترام به خود است که به موازات رشد کودکان شکل گرفته و تغییر می‌کند. طبق تحقیقات هالتی‌وانگر و هارتر^۶ (۲۰۱۹)، احترام به خود در کودکان به دو شکل کلی بروز داده می‌شود؛ دسته اول شامل نمایشگرهای فعال اعتماد به نفس، کنجکاوی، ابتکار عمل، اکتشاف و استقلال است و دسته دوم شامل واکنش‌های سازگار با تغییر یا استرس از قبیل: توانایی تنظیم تغییرات، تحمل سرخوردگی، استقامت و عبارات احساسی مانند لبخند زدن یا آشکار شدن غرور در فعالیت‌های آنان است. بنابراین برنامه‌ریزی، طرح‌ریزی و فراهم نمودن موقعیت‌های مختلف در حین آموزش در مراکز پیش از دبستان، قطعاً موثر خواهند بود. مساله‌ای که در اینجا مطرح می‌شود این است که آیا آموزش‌های پیش‌دبستان توانسته‌اند بر جنبه‌های مختلف شکل‌گیری شخصیت کودکان و از جمله میزان احترام به خود کودکان تحت آموزش خود تأثیرگذار باشند و آنها را از این جنبه، جهت ورود به دوره تحصیلی ابتدایی آماده نمایند؟ در پاسخ به این سؤال تحقیقات مختلف در خصوص تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستان از تأثیر معنادار این آموزش‌ها بر جنبه‌های مختلف رشد و تحول شخصیت کودکان حکایت دارند. به عبارت دیگر

-
1. Pop & Et Al
 2. James
 3. Agarwala & Singh
 4. Harter
 5. The Self System
 6. Haltiwanger & Harter

تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر میزان احترام به خود دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی

بررسی پیشینه پژوهشی نشان می‌دهد که آموزش‌های پیش‌دبستانی بر سازگاری و مهارت‌های اجتماعی (اصلانی، ۱۳۹۷؛ میری لداری و صادقی، ۱۳۹۷؛ پامیر، ۱۳۹۲؛ غفاری، سرلک و داوودی؛ ۱۳۹۷؛ حسنوند، صفری، فیاض و بازرگان، ۱۳۹۴)؛ یادگیری مهارت‌های روانی، حرکتی (میری لداری و صادقی، ۱۳۹۷؛ اسمول و اسمیت^۱، ۱۹۸۹)؛ تقویت خودپنداره (لاندری، اشیلسون و پردو^۲، ۲۰۱۵)؛ مهارت زندگی از قبیل خودنظم‌دهی، خویش‌نظمی، مسئولیت‌پذیری، همکاری (بهرامی، ۱۳۹۵؛ گدایلو، ۱۳۹۵)؛ عملکرد و پیشرفت تحصیلی دوره ابتدایی (کریمی مزراله و کرمی، ۱۳۹۵؛ گدایلو، ۱۳۹۵؛ پیکرنیک و همکاران^۳، ۲۰۱۵؛ عصاره، احمدی و عباسپور، ۱۳۹۲؛ بهرامی، ۱۳۹۵؛ پورنقاش‌تهرانی، خدوی‌اردکانی و نصری‌تاج-آبادی، ۱۳۹۶) و رشد همه جانبه کودکان (آنورا^۴، ۲۰۱۷) اثرگذار بوده‌اند. همچنین تحقیقات در زمینه شکل‌گیری احترام به خود کودکان حاکی از آن است که کودکان محروم از آموزش‌های پیش‌دبستانی از میزان احترام به خود پایین‌تری برخوردارند (تریپاثی و کیران^۵، ۲۰۱۸). به عبارت دیگر فعالیت‌ها و برنامه‌های درسی کودک‌محور و با کیفیت (سرین و همکاران^۶، ۲۰۱۸؛ او^۷، ۲۰۰۵؛ بریکمن، عمرحسن، هایل یونگ^۸، ۲۰۱۶)، انجام فعالیت‌های هنری از قبیل موسیقی، نقاشی و کاردستی (مک و فنکورت^۹، ۲۰۱۹؛ لویمی و صفرزاده، ۱۳۹۵)، حضور در کنار همسالان و داشتن روابط دوستانه با آنان (آگوستد^{۱۰}، ۲۰۱۷) و غیره از جمله عواملی هستند که در برنامه‌ها و آموزش‌های پیش‌دبستان توانسته‌اند تأثیر مثبتی بر شکل‌گیری احترام به خود در کودکان گردند و موجبات بهزیستی آنها را در طول زندگی فراهم نمایند. با وجود این‌که برنامه و اهدافی که برای آموزش‌های دوره پیش‌دبستانی تعریف می‌شود با توجه سیاست نظام‌های آموزشی و نیز فرهنگ هر جامعه متفاوت است و نمی‌توان تأثیر آن را در تمامی کودکان ملل مختلف یکسان ارزیابی نمود (فضلی، ۱۳۹۵)؛ اما به جهت این‌که ویژگی احترام به خود

-
1. Smoll And Smith
 2. Landry, Schilson & Pardew
 3. Pekernic And Et Al
 4. Anuradha
 5. Tripathi &Kiran
 6. Serin And Et Al
 7. Ou
 8. Brikman, Amer Hasan & Haeil Jung
 9. Mak And Fancourt
 10. Augestad
- ۱۶۳

گرایش به ثبات دارد و در طول زمان ماندگار بوده (باتل، جرت، اسمیت و پریچت^۱، ۱۹۹۸؛ به نقل از روان‌پارسا و طاووسی، ۱۳۹۷) و شکل‌گیری سطوح بالایی از آن در کودکان، به سلامت روان‌شناختی و افزایش مناسبات اجتماعی او می‌انجامد (دویدی و هارپر^۲، ۲۰۰۴). بنابراین طبق تأکید صندوق کودکان ملل متحد (یونیسف^۳، ۲۰۱۳) و آنچه که در برنامه‌های ملی و سیاست‌گذاری‌های اجتماعی بسیاری از کشورها در این راستا انجام شده است (مکلارن^۴، ۲۰۱۲ و جونز و همکاران^۵، ۲۰۱۵) مسأله احترام به خود در کودکان یکی از مسائل اساسی جوامع است. بنابر آنچه گفته شد پژوهش حاضر در نظر دارد تا با بررسی دو گروه از دانش‌آموزان پایه اول پیش‌دبستانی رفته و نرفته، به مطالعه میزان احترام به خود آنان در قالب چهار مولفه اساسی شامل احترام به خود تحصیلی، خانوادگی، جسمانی و اجتماعی طبق دسته‌بندی پوپ و همکاران^۶ (۱۹۸۹) پردازد و تفاوت آن را در دختران و پسران نیز مطالعه نماید.

روش پژوهش

برای انجام پژوهش حاضر، از روش پس‌رویدادی یا علی‌مقایسه‌ای استفاده شده است، با توجه به این‌که در پژوهش‌های پس‌رویدادی احتمال روابط علت و معلولی از طریق مشاهده یک موقعیت مورد پژوهش قرار می‌گیرد و عوامل علی موجه را در زمان گذشته جستجو می‌کنند و می‌توان برای آشکار کردن تأثیر احتمالی حوادثی که قبلاً اتفاق افتاده‌اند و قابل دست‌کاری توسط محقق نیستند، استفاده کرد (دلاور، ۱۳۹۶). بنابراین با توجه به این‌که در این پژوهش نیز قصد بر مطالعه و مقایسه تأثیر متغیر مستقل (آموزش‌های پیش‌دبستانی) که در گذشته اتفاق افتاده، بر متغیر وابسته (میزان احترام به خود) در دو گروه از کودکانی که تجربه آموزش پیش‌دبستانی را داشته‌اند، با گروه دیگر که چنین تجربه‌ای را نداشته‌اند، است از روش علی-مقایسه‌ای استفاده شده است. این پژوهش در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ در بین دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی در مدارس دولتی شهرستان ساوه صورت گرفت. تعداد جامعه آماری دانش‌آموزان

1. Butel, Jaret, Smith and Preacht

2. Dwivedi & Harper

3. Unicef

4. Mclaren

5. Jones, Laliberte & Piescher

6. Pop & Et Al

تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر میزان احترام به خود دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی این پایه طبق آمار اعلام شده از طرف آموزش و پرورش این شهرستان ۳۲۲۸ نفر بود که که ۲۰۰۰ نفر از آنان دوره پیش‌دبستانی را گذرانده و مابقی آنها ۱۲۲۸ نفر این دوره را نگذرانده بودند. برای نمونه‌گیری این پژوهش با توجه به اینکه حداقل نمونه بین ۲۰ تا ۵۰ نفر در هر طبقه ذکر شده است (گنجی و حجتی، ۱۳۹۴) و همچنین به استناد تحقیقات مشابه صورت گرفته (مفیدی و سبزه، ۱۳۸۷؛ نوروزی چهارقلعه و همکاران، ۱۳۹۴) حجم نمونه برای این مطالعه ۱۰۰ نفر تعیین گردید که به صورت تصادفی چندمرحله‌ای از بین مدارس، چند مدرسه و سپس از بین آنها چند کلاس انتخاب و از هر کلاس ۵ دانش‌آموز دختر و پسر و پیش-دبستانی رفته و نرفته براساس لیست حضور و غیاب معلمان استفاده شد و در گروه‌های مورد نظر جایگذاری شدند.

برای بررسی میزان احترام به خود دانش‌آموزان، از پرسشنامه احترام به خود «پوپ» استفاده شده است. این پرسشنامه توسط پوپ در سال ۱۹۸۹ تهیه و تنظیم شد که شامل ۵۷ سوال و ۴ مقیاس کلی شامل مقیاس تحصیلی، خانوادگی، جسمانی و اجتماعی است. علاوه بر این دارای یک مقیاس دروغ سنج است. در این پرسشنامه جمله‌های مختلف مطرح می‌شود و فرد با توجه به سه حالت: تقریباً همیشه، گاهی اوقات، تقریباً هیچ‌گاه، پاسخ می‌دهد. پوپ، مک‌هیل و کریهد^۱ (۱۹۸۹)، همسانی درونی این مقیاس را ۸۲٪ گزارش کرده‌اند. یافته‌های پژوهشی تجلی (۱۳۷۵)، که به منظور هنجاریابی مقیاس، در گروه دانش‌آموزان دوره‌های تحصیلی متفاوت شهر تهران انجام شد، روایی عامل و همگرایی مقیاس‌ها را تأیید کرده و نیز پایایی پنج مقیاس احترام به خود را به روش بازآزمایی به فاصله یک هفته، برای مقیاس احترام به خود کلی، تحصیلی جسمانی، خانوادگی اجتماعی به ترتیب ۸۰٪، ۶۵٪، ۷۰٪، ۸۱٪ و ۶۲٪ گزارش کرده است. در پژوهش حسین‌خانزاده (۱۳۹۶)، نیز این ابزار بر روی دانش‌آموزان ابتدایی شهر تهران مورد استفاده قرار گرفته و پایایی آن با روش آلفای کرونباخ ۸۹٪ گزارش شده است.

جهت اجرای پرسشنامه، تک تک کودکان گروه نمونه، به صورت انفرادی به اتاقی آرام و ساکت دعوت می‌شدند. بعد از صحبت‌های اولیه برای برقراری ارتباط و ایجاد جو دوستانه بین کودک و پژوهشگر؛ با توجه به این‌که کودکان پایه اول ابتدایی مهارت کافی در خواندن و

نوشتن کسب نکرده‌اند؛ سئوالات پرسشنامه توسط پژوهشگر به ترتیب و با حوصله برای کودک خوانده و در صورت نیاز توضیح داده می‌شد و پاسخ‌های آنان در پاسخنامه کدگذاری شده توسط پژوهشگر ثبت می‌شد. مدت زمان اجرای هر پرسشنامه حدود ۲۰ تا ۳۰ دقیقه به طول می‌انجامید. جهت افزایش اطمینان از پاسخ‌های دانش‌آموزان و افزایش اعتبار پژوهش، پرسشنامه موردنظر توسط معلم هر دانش‌آموز و همچنین یکی از اولیاء آنان نیز تکمیل می‌شد. در نهایت برای هر دانش‌آموز سه پرسشنامه از سه منظر کودک، اولیاء و معلم پاسخ داده شد و براساس آن تجزیه و تحلیل نتایج صورت گرفت.

برای تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده از روش‌های آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین، انحراف استاندارد) و استنباطی با توجه به نوع تحقیق (مقایسه گروه‌های مستقل) از آزمون آماری T، آزمون F، تحلیل واریانس یکطرفه آنوا با استفاده از نرم‌افزار اس.پی.اس.اس (SPSS) نسخه ۲۴ بهره گرفته شده است.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش در دو بخش یافته‌های توصیفی و استنباطی به شرح زیر ارائه شده است. مقادیر مربوط به فراوانی و درصد فراوانی هر یک از ویژگی‌های مشارکت کنندگان در پژوهش با توجه به جزییات مربوط به آن‌ها در جدول یک گزارش شده است:

جدول ۱. یافته‌های بخش توصیفی

ویژگی	ابعاد	فراوانی	درصد
مشارکت کنندگان	دانش‌آموزان	۱۰۰	۴۵/۴۵
	معلمان	۲۰	۹/۰۹
	اولیاء	۱۰۰	۴۵/۴۵
گروه دانش‌آموزان	پیش‌دبستانی رفته	۵۰	۵۰/۰۰
	پیش‌دبستانی نرفته	۵۰	۵۰/۰۰
جنسیت دانش‌آموزان	دختر	۵۰	۵۰/۰۰
	پسر	۵۰	۵۰/۰۰
مدرک تحصیلی اولیاء	دیپلم و پایین‌تر	۸۱	۸۱/۰۰
	فوق دیپلم	۶	۶/۰۰
	کارشناسی	۱۱	۱۱/۰۰
	کارشناسی ارشد و بالاتر	۲	۲/۰۰

تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر میزان احترام به خود دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌کنید از میان ۲۲۰ نفر مشارکت‌کننده در پژوهش ۱۰۰ نفر دانش‌آموز و ۱۰۰ نفر اولیاء آن‌ها و ۲۰ نفر از معلمان بودند. دانش‌آموزان مشارکت‌کننده در پژوهش ۵۰ نفر دختر و ۵۰ نفر پسر بودند که ۵۰ نفر از آن‌ها دوره پیش‌دبستانی را گذرانده و ۵۰ نفر این دوره را نگذرانده بودند.

در بخش آمار استنباطی، فرضیات پژوهش با استفاده از آزمون تی مستقل، تحلیل واریانس یکطرفه و همبستگی پیرسون مورد آزمون قرار گرفتند که نتایج مربوط به هر یک از فرضیات به ترتیب در جداول زیر آورده شده است:

در آزمون فرضیات پژوهش مبنی بر وجود تفاوت بین میانگین ابعاد «احترام به خود» در دو گروه دانش‌آموزان پیش‌دبستانی رفته و نرفته مورد آزمون قرار گرفت و سپس بر اساس نتایج حاصل از آزمون تی مستقل فرضیه مذکور مبنی بر وجود تفاوت بین میانگین احترام به خود در دو گروه دانش‌آموزان مورد تأیید قرار گرفت که جزئیات آن در جدول ۱ آورده شده است:

جدول ۲. مقادیر آزمون تی مستقل برای ابعاد احترام به خود کلی در دو گروه دانش‌آموزان

مؤلفه	گروه	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	سطح معنی داری
احترام به خود کلی	پیش‌دبستانی رفته	۲۴/۵۶	۲/۴۱	۳/۸۴	۰/۰۰
	پیش‌دبستانی نرفته	۲۲/۲۸	۳/۴۲		
احترام به خود تحصیلی	پیش‌دبستانی رفته	۱۶/۱۲	۲/۵۵	۴/۱۷	۰/۰۰
	پیش‌دبستانی نرفته	۱۳/۸۶	۲/۸۵		
احترام به خود جسمانی	پیش‌دبستانی رفته	۱۷/۹۰	۱/۹۵	۳/۲۶	۰/۰۰۲
	پیش‌دبستانی نرفته	۱۶/۵۸	۲/۰۹		
احترام به خود خانوادگی	پیش‌دبستانی رفته	۱۱/۹۲	۱/۳۵	۱/۱۹	۰/۲۳۶
	پیش‌دبستانی نرفته	۱۱/۴۸	۲/۲۳		
احترام به خود اجتماعی	پیش‌دبستانی رفته	۱۵/۴۸	۲/۳۱	۳/۶۸	۰/۰۰
	پیش‌دبستانی نرفته	۱۳/۷۰	۲/۵۰		

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌کنید فرضیه اول پژوهش مبنی بر میزان احترام به خود بین دانش‌آموزان پایه اول پیش‌دبستانی رفته و نرفته تفاوت معنی‌داری دارد. به عبارت دیگر

دیگر بین میانگین «احترام به خود کلی» در دانش‌آموزان پیش‌دبستانی رفته و نرفته در سطح معنی‌داری (۰/۰۰) و مقدار $T(۳/۸۴)$ (تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همان‌طور که مشاهده می‌شود مقدار میانگین احترام به خود کلی در دانش‌آموزانی که پیش‌دبستانی را گذرانده‌اند برابر با ۲۴/۵۶ و در گروه دوم دانش‌آموزان که پیش‌دبستانی را نگذرانده‌اند برابر با ۲۲/۲۲ می‌باشد. با توجه به یافته‌های جدول فوق فرضیه اصلی پژوهش در سطح معنی‌داری (۰/۰۵) تأیید می‌گردد.

یافته‌ها درباره فرضیه دوم پژوهش مبنی بر تفاوت معنی‌دار «میزان احترام به خود تحصیلی» بین دانش‌آموزان پایه اول پیش‌دبستانی رفته و نرفته؛ نشان می‌دهد که بین میانگین «احترام به خود تحصیلی» در دانش‌آموزان پیش‌دبستانی رفته و نرفته در سطح معنی‌داری (۰/۰۰) و مقدار $T(۴/۱۷)$ دارای تفاوت است. همان‌طور که مشاهده می‌شود مقدار میانگین احترام به خود تحصیلی در دانش‌آموزانی که پیش‌دبستانی را گذرانده‌اند برابر با (۱۶/۱۲) و در گروه دانش‌آموزانی که این دوره را نگذرانده‌اند برابر با (۱۳/۸۶) می‌باشد. با توجه به یافته‌های جدول فوق فرضیه اول پژوهش در سطح معنی‌داری (۰/۰۵) تأیید می‌گردد.

مطابق جدول شماره دو، یافته‌ها درباره فرضیه سوم مبنی بر تفاوت معنی‌دار «میزان احترام به خود خانوادگی» بین دانش‌آموزان پایه اول پیش‌دبستانی رفته و نرفته؛ نشان می‌دهد که بین میانگین احترام به خود خانوادگی در دانش‌آموزان پیش‌دبستانی رفته و نرفته در سطح معنی‌داری (۰/۲۳۶) و مقدار $T(۱/۱۹)$ تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. به عبارت دیگر می‌توان گفت که آموزش‌های پیش‌دبستانی بر روی احترام به خود خانوادگی دانش‌آموزان تأثیری نداشته است. با توجه به یافته‌های جدول فوق فرضیه سوم پژوهش در سطح معنی‌داری (۰/۰۵) رد می‌گردد.

همان‌طور که در جدول شماره دو ذکر شده است، یافته‌ها درباره فرضیه چهارم پژوهش مبنی بر تفاوت معنی‌دار «میزان احترام به خود اجتماعی» بین دانش‌آموزان پایه اول پیش‌دبستانی رفته و نرفته؛ نشان می‌دهد که بین میانگین احترام به خود اجتماعی در دانش‌آموزان پیش‌دبستانی رفته و نرفته در سطح معنی‌داری (۰/۰۰) و مقدار $T(۳/۶۸)$ دارای تفاوت معنی‌داری است. لذا همان‌طور که مشاهده می‌شود مقدار میانگین احترام به خود اجتماعی در

تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر میزان احترام به خود دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی دانش‌آموزانی که پیش‌دبستانی را گذرانده‌اند برابر با (۱۵/۴۸) و در گروه دانش‌آموزانی که این دوره را نگذرانده‌اند برابر با (۱۳/۷۰) می‌باشد. با توجه به یافته‌های جدول فوق فرضیه چهارم پژوهش در سطح معنی‌داری (۰/۰۵) تأیید می‌گردد.

در ادامه جهت بررسی فرضیه پنجم پژوهش مبنی بر تفاوت معنی‌دار میزان احترام به خود در دانش‌آموزان دختر و پسر؛ یافته‌ها از آزمون تی مستقل استفاده شد که مقادیر آن در جدول ۳ آورده شده است:

جدول ۳. آزمون تی مستقل برای میانگین مؤلفه‌های احترام به خود در دو گروه دختران و پسران مورد مطالعه

مؤلفه	گروه	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	سطح معنی داری
احترام به خود کلی	دختر	۲۳/۸۷	۰/۲۹۰	۰/۵۶۷	۰/۵۷۱
	پسر	۲۳/۶۵	۰/۲۴۶		
احترام به خود جسمانی	دختر	۱۶/۸۸	۰/۲۷۱	-۰/۰۳	۰/۸۹۸
	پسر	۱۶/۹۱	۰/۲۴۲		
احترام به خود اجتماعی	دختر	۱۴/۳۹	۰/۲۲۴	-۰/۲۴۹	۰/۸۰۴
	پسر	۱۴/۴۶	۰/۲۱۰		
احترام به خود خانوادگی	دختر	۱۱/۵۲	۰/۱۷۰	-۰/۲۷۱	۰/۷۸۷
	پسر	۱۱/۵۸	۰/۱۴۲		
احترام به خود تحصیلی	دختر	۱۴/۳۵	۰/۲۰۳	-۱/۷۴۳	۰/۰۸۲
	پسر	۱۴/۹۹	۰/۱۹۶		

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌کنید هیچ اختلاف معنی‌داری در ابعاد مختلف احترام به خود بین دانش‌آموزان دختر و پسر پایه اول وجود ندارد. لذا فرض فوق با سطح معنی‌داری ۰/۰۵ و اطمینان ۹۵ درصد رد می‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌طور که گفته شد پژوهش حاضر با هدف تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر میزان احترام به خود دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی انجام شد. نتایج نشان داد بین میانگین احترام به خود کلی ۱۶۹

در دانش‌آموزان پیش‌دبستانی رفته و نرفته تفاوت معنی‌داری وجود دارد. به عبارت دیگر طبق یافته‌های پژوهش، مقدار میانگین احترام به خود کلی در دانش‌آموزانی که پیش‌دبستانی را گذرانده‌اند (۲۴/۵۶) در مقایسه با گروه دوم دانش‌آموزان که پیش‌دبستانی را نگذرانده‌اند (۲۲/۲۲) تفاوت معنی‌داری (در سطح ۰/۰۵) وجود داشت و فرضیه اصلی پژوهش تأیید شده است. نتایج به دست آمده با یافته‌های صنیعی‌آبادی و عابدی (۱۳۹۸)؛ سکجیولند^۱ (۲۰۱۷) همسو است. این تحقیقات نشان داده‌اند که آموزش‌های قبل از ورود به مدرسه همانند آموزش‌های دوره پیش‌دبستانی، برنامه‌های مداخلاتی، دوره‌های آموزشی و غیره می‌توانند بر بهبود فرایند یادگیری و شگل‌گیری مهارت‌های مختلف در کودکان تأثیرگذار بوده و سبب افزایش ادراک خودکارآمدی و احترام به خود در جنبه‌های مختلف تحصیلی، جسمانی، اجتماعی و غیره شوند. همچنان که در یافته‌های پژوهش نشان داده شده است، سه بعد از ابعاد احترام به خود شامل احترام به خود جسمانی، احترام به خود اجتماعی و احترام به خود تحصیلی نیز بین دانش‌آموزان پیش‌دبستانی رفته و نرفته به طور معنی‌داری تفاوت داشته و فرضیه‌های تحقیق در این ابعاد نیز مورد تأیید قرار گرفته است. در خصوص تأیید فرضیه احترام به خود جسمانی و بدنی در دانش‌آموزان پیش‌دبستانی رفته و نرفته چنین می‌توان استنباط کرد که تجربه کودکان از دوره پیش‌دبستانی بر میزان احترام به خود جسمانی آنها تأثیر مثبتی دارد. نتایج این پژوهش با پژوهش‌های میری لداری و صادقی (۱۳۹۷) و شکوهی‌یکتا و همکاران (۱۳۹۵)، اسمول و اسمیت (۱۹۸۹) همسو است. کودکان در این دوره می‌آموزند که جسم خود را دوست داشته باشند. تعاملات میان کودکان و مربیان و همچنین روابط بین فردی میان همسالان، فرصت مناسبی را برای آنان فراهم می‌آورد تا کودکان جسم خود را بهتر بشناسند و نسبت به آن احساس خوبی داشته باشند. به زعم ویز^۲ (۱۹۹۳)، حضور کودکان در مراکز پیش‌دبستانی و حمایت‌ها و مشوق‌های کلامی مربیان اعم از ایما و اشاره با چهره و بدن در راستای انجام فعالیت‌های جسمانی و کسب مهارت در انجام فعالیت‌های روزمره سبب می‌گردد تا احترام به خود این کودکان در مقایسه با سایر کودکانی که چنین تجربه‌ای را نداشته‌اند

1. Skjaeveland

2. Weiss

تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر میزان احترام به خود دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش یابد (به نقل از هی‌وود^۱)، ترجمه نمازی‌زاده و اصلا‌ن‌خانی، ۱۳۹۸). بنابراین کودکانی که در دوره‌های پیش‌دبستان و برنامه‌های حرکتی مختلف آن شرکت می‌کنند، قابلیت‌های جسمانی خود را بهتر درک کرده و از فعالیت‌ها و کارهایی که آنها را به مبارزه می‌طلبند استقبال می‌کنند و تلاش لازم برای انجام فعالیت‌ها به نحو احسن را از خودشان نشان می‌دهند که این امر به نوعی مبین احترام به خود جسمانی در آنهاست. همچنین در زمینه احترام به خود اجتماعی نیز یافته‌های پژوهش هم‌راستا با مطالعات (اصلا‌نی، ۱۳۹۷؛ میری‌لداری و صادقی، ۱۳۹۷؛ پامیر، ۱۳۹۲؛ غفاری و همکاران، ۱۳۹۷؛ حسوند و همکاران، ۱۳۹۴ و غیره بیانگر این است که دوره پیش‌دبستانی و آموزه‌های آن نقش بسیار مؤثری در میزان احترام به خود اجتماعی کودکان دارد. کودکان در این دوره تفاوت زندگی در کانون خانواده و اجتماع را می‌آموزند. روابط اجتماعی آنها در این دوره شکل می‌گیرد و اولین سنگ بنای تعاملات اجتماعی کودکان بنا گذاشته می‌شود. آنها در برقراری روابط با دوستان، همسالان، معلمان و سایرین، موفق‌تر عمل می‌کنند چرا که در دوره پیش‌دبستانی بسیاری از قوانین اجتماعی و اخلاقی حاکم بر جامعه را از نزدیک و در عمل تجربه نموده‌اند. دیگران نقش آینه را در روابط بین فردی ایفا می‌کنند. آینه‌ای که فرد خود را در آن می‌بیند و می‌شناسد. به هر میزان این آینه شفاف‌تر و مثبت‌تر باشد، فرد خود را در آن زیباتر می‌بیند و به آن علاقمند می‌شود. به نظر می‌رسد دوره پیش‌دبستانی به واسطه حضور مربیان دلسوز و مهربان؛ ایجاد جو دوستی و صمیمیت میان گروه همسالان و انجام بازی‌ها و فعالیت‌های گروهی نقش بسیار ارزنده‌ای در افزایش میزان احترام به خود اجتماعی در کودکان ایفا می‌نماید. در ادامه گزارش‌های حاصل از یافته‌های پژوهشگران در داخل و خارج از کشور (کریمی مزراله و کرمی، ۱۳۹۵؛ گدایلو، ۱۳۹۵؛ پیکرنیک و همکاران^۲، ۲۰۱۵؛ بهرامی، ۱۳۹۵؛ پورنقاش‌تهرانی و همکاران، ۱۳۹۶) همسو با یافته‌های حاصل از مطالعه حاضر حاکی از آن است که نقش آموزش‌های پیش‌دبستانی در شکل‌گیری و تقویت میزان احترام به خود تحصیلی در کودکان، به عنوان عنصر کلیدی برای دستیابی به موفقیت‌های تحصیلی مورد تأیید است. بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود در دوره‌های پیش‌دبستانی در جهت آماده‌سازی کودکان برای ورود به

آموزش رسمی نقش مؤثری دارد. آنچه که به لحاظ محتوایی و مواد آموزشی در این دوره‌ها طراحی و اجرا می‌گردد زمینه لازم جهت ایجاد تجارب یادگیری را در کودکان فراهم می‌سازند. کودکان به واسطه آموزش‌های پیش‌دبستانی با الفبای یادگیری آشنا می‌شوند و قادر خواهند بود تا موضوعات و مفاهیم مختلف اعم از علوم تجربی، ریاضی، اجتماعی، اخلاقی و غیره را بهتر شناخته و پرورش لازم برای رویارویی با چالش‌های فرایند یاددهی-یادگیری در مقاطع تحصیلی بعدی و در نهایت احترام به خود تحصیلی لازم را کسب نمایند.

با وجود این‌که طبق یافته‌های این پژوهش، آموزش‌های دوران پیش‌دبستان بر میزان احترام به خود در ابعاد اجتماعی، جسمانی و تحصیلی کودکان پیش‌دبستانی رفته در مقایسه با نرفته تأثیرگذار بوده است اما نتایج درباره احترام به خود خانوادگی در دانش‌آموزان پیش‌دبستانی رفته و نرفته تفاوت معنی‌داری را نشان نداد. نتایج این یافته را براساس تحقیقات پوپ و همکاران (ترجمه تجلی، ۱۳۹۳) چنین می‌توان تبیین کرد که با توجه به این‌که احترام به خود خانوادگی، احساسات کودکان نسبت به خود به عنوان عضوی از خانواده را شامل می‌شود و با توجه به محبت و احترامی که از والدین و سایر اعضای خانواده دریافت می‌کند، احساس امنیت کرده و احترام به خود مثبتی در این زمینه شکل می‌گیرد لذا نقش خانواده بسیار پررنگ‌تر از مراکز پیش‌دبستانی است و براساس متغیرهایی مختلفی نظیر سبک فرزندپروری والدین، فرهنگ خانواده و سایر موارد شکل می‌گیرد. نتایج مطالعات مختلفی نظیر (مارت^۱، ۲۰۱۳؛ ابوطالبی‌احمدی، ۱۳۹۲؛ آقارخ، ۱۳۹۳؛ حسین‌خانزاده و میرزایی، ۱۳۹۶) بر اهمیت و جایگاه خانواده در این زمینه تأکید کرده‌اند.

درنهایت باید اذعان نمود که دوره پیش‌دبستانی به عنوان پلی میان زندگی در محیط خانواده و آغاز زندگی اجتماعی کودکان با ورود به مدرسه، نقش آماده‌سازی آنها را برای رویارویی با چالش‌های زندگی اجتماعی بر عهده دارد. همان‌گونه که در تاریخچه مطالعات موجود است روان‌شناسان و جامعه‌شناسان مختلفی همچون ویلیام جیمز^۲ (۱۸۰۰)، هربرت مید^۳ (۱۹۰۴)، چارلز کولی^۱ (۱۹۰۲) از اولین کسانی بودند که بر اهمیت احترام به خود مثبت

1. Mart
2. William James
3. Herbert Mead

تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر میزان احترام به خود دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی تأکید داشته‌اند و امروزه موضوع احترام به خود در مورد کودکان امری ارزشمند محسوب می‌شود که به مثابه بنیانی برای ادراکات آنها از تجارب زندگی در برنامه‌های پیش‌دبستانی مورد تأکید است. کفایت اجتماعی _ عاطفی^۲ کودکان ناشی از میزان احترام به خود در آنهاست که به عنوان نیرویی قوی از ارتکاب کودکان به مشکلات جدی بعدی خودداری می‌کند. لذا برنامه‌های دوره پیش‌دبستان با فراهم نمودن فرصت‌های مختلفی نظیر تعامل با همسالان، فراهم کردن فرصت‌های گفتگو با دیگران، صحبت کردن، گوش دادن، ابراز احساسات، انجام فعالیت‌های آموزشی مبتنی بر بازی و غیره بر شکل‌گیری عقاید کودکان درباره خودشان کمک می‌کند. بزعم صاحب‌نظران مختلف (هارتر^۳، ۱۹۸۳؛ روزنبرگ^۴، ۱۹۷۹؛ اپستین^۵، ۱۹۷۳) در سال‌های اولیه کودکی خودپنداره‌های کودکان کاملاً محدود به ویژگی‌های عینی آنهاست و خودشان را برحسب ظاهر جسمانی یا چیزهایی که دارند توصیف می‌کنند اما با گذشت زمان و در بدو ورود به مدرسه یا دوران ابتدایی از اصطلاحات مختلف برای توصیف خصوصیاتشان (تمیز و مرتب)، ویژگی‌های عاطفی (خوشحال و مهربون)، ویژگی‌های بین‌فردی (خجالتی، محبوب) و در نهایت به توصیف ویژگی‌های شناختی و اخلاقی خود که مبتنی بر نگرش، ارزش‌ها و اعتقاداتشان است، دست می‌یابند. آگاهی و توجه متخصصان برنامه‌ریزی درسی و معلمان نسبت به این موضوع به آنها کمک می‌کند تا بدانند کودکان در هر سنی دقیقاً در کجای این پیوستار قرار دارند و چه بعدی از خودپنداره و احترام به خود باید مورد توجه قرار گیرد و برنامه‌های متناسب با آن را طرح‌ریزی و پیگیری نمایند. همچنین براساس نتایج این تحقیق پیشنهاد می‌شود علاوه بر توجه به جایگاه آموزش‌های پیش‌دبستان و افزایش کیفیت برنامه‌های این دوره در راستای شکل‌گیری احترام به خود در کودکان؛ برنامه‌های آگاهی‌بخش و مؤثر برای والدین هم به جهت ترغیب آنها برای ثبت‌نام کودکانشان در مراکز پیش‌دبستانی و هم ارتقاء سبک‌های فرزندپروری و شیوه‌های تربیتی مؤثر ترتیب داده شود. همچنین تولید محتوای منابع آموزشی سودمند در زمینه پرورش مهارت‌های مختلف زندگی برای کودکان و نوجوانان از بدو ورود به مراکز آموزش پیش‌دبستان و مدرسه؛ مطالعه و معرفی الگوهای تربیتی و آموزشی کشورهای

-
1. Charles Cooley
 2. Social-Emotional Competence
 3. Harter
 4. Rosenberg
 5. Epstein
- ۱۷۳

موفق دنیا در زمینه شیوه‌های رشد و توسعه خودپنداره مثبت، احترام به خود و خودکنترلی از دوره کودکی؛ طراحی و تولید فیلم‌های آموزشی و محتوای الکترونیکی مشتمل بر آموزش‌های گام به گام والدین، مربیان و معلمان براساس گروه‌های سنی کودکان از دیگر پیشنهادات اقدامی در زمینه پرورش احترام به خود در کودکان است. در پایان پیشنهاد می‌گردد تحقیقات مشابهی به شیوه تجربی بر روی گروه‌های مختلف منجمله کودکان دارای اختلالات یادگیری در مقطع ابتدایی، کودکان با اختلالات رفتاری متعدد نظیر پرخاشگری، بیش‌فعالی، تکانشگری و غیره و یا کودکان دارای شرایط خاص از قبیل کودکان کار، کودکان طلاق، کودکان دوزبانه و سایر گروه‌های کودکان انجام گیرد و میزان احترام به خود آنها در ابعاد مختلف مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد.

منابع

- ابوطالبی‌احمدی، تقی (۱۳۹۲). رابطه شیوه فرزندپروری و عزت‌نفس با سلامت روانی دانش‌آموزان، فصلنامه خانواده و پژوهش، ۱۶، ۷۱-۸۸.
- آقارخ، سپیده (۱۳۹۳). رابطه سبک‌های فرزندپروری و احترام به خود والدین با شادکامی فرزندان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
- اصلانی، شیلان (۱۳۹۷). بررسی تأثیر آموزش پیش‌دبستانی بر سازگاری اجتماعی و مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهرستان بوکان در سال تحصیلی ۹۶-۹۷، اولین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی ایران.
- بهرامی، محمدرئوف (۱۳۹۵). بررسی اثربخشی آموزش دوره پیش‌دبستانی بر مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی شهرستان دیواندره، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- برک، لورا (۱۳۹۹). روان‌شناسی رشد، ترجمه یحیی سیدمحمدی، تهران: ارسباران.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۹۰). روش‌های افزایش عزت‌نفس در کودکان و نوجوانان. تهران: انجمن اولیاء و مربیان

تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر میزان احترام به خود دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی پامیر، سودی (۱۳۹۲). تأثیر برنامه‌های پیش‌دبستانی بر آمادگی اجتماعی، هیجانی دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهر تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

پورنقاش تهرانی، سعید، فدوی اردکانی، الهام، نصری تاج آبادی، مریم (۱۳۹۶) پیش‌بینی عملکرد تحصیلی بر حسب خود پنداشت، عزت نفس و خودکنترلی در دانش‌آموزان ابتدایی. مجله علمی ترویجی رویش روانشناسی، شماره ۳۶، ۱۲۲-۱۱۳.

پوپ، آلیس؛ مک‌هیل، سوزان و کریهد، ادوارد (۱۳۹۱). افزایش احترام به خود در کودکان و نوجوانان، ترجمه پریسا تجلی، تهران: رشد.

حسین‌خانزاده، عباسعلی و میرزایی، فرشته (۱۳۹۶). نقش انسجام خانواده و تعامل والد-فرزند در تبیین حرمت خود دانش‌آموزان. اندیشه‌های نوین تربیتی، ۱ (۱۳)، ۱۱۵-۱۳۶.

حسنوند، باقر؛ صفری، سجاده؛ فیاض، ایراندخت و بازرگان، سیمین (۱۳۹۴). تأثیر آموزش و پرورش پیش‌دبستانی بر مبنای برنامه ریزی چند بُعدی بر رشد مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش-دبستانی، فصلنامه روانشناسی تربیتی، ۱۱ (۳۷)، ۱۱۹-۱۳۸.

دلاور، علی (۱۳۹۶). روش‌های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، تهران: دانشگاه پیام نور.

دینک‌میر، دان؛ مکی، گری و دینک‌میر، دان (۱۳۹۵). راهنمای فرزندپروری موفق، ترجمه مجید رئیس-دانا، تهران: جوانه رشد.

روان پارسا، رعنا و نعمت‌طاوسی، محترم (۱۳۹۷). ویژگی‌های روان‌سنجی سیاهه حرمت خود کودکان، نشریه روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی، سال اول، شماره (۵۵)، بهار، ۲۲۵-۲۳۳.

شکوهی‌یکتا، محسن؛ قرائی، نفیسه؛ ارجمندنیا، علی‌اکبر، فتح‌آبادی، جلیل و داوری‌آشتیانی، رزیتا (۱۳۹۵). اثربخشی برنامه آموزشی پویش بر عزت نفس کودکان با مشکلات یادگیری. فصلنامه توانمندسازی کودکان استثنایی، ۷ (۲۰)، ۱۸-۶.

صنعی‌آباد، سایه‌ناز و عابدی احمد (۱۳۹۸). اثربخشی برنامه آموزشی زود هنگام کوئین بر حرمت خود کودکان پیش‌دبستانی. فصلنامه سلامت روان کودک، ۶ (۲): ۱۵۸-۱۶۷.

عصاره، علیرضا، احمدی، غلامعلی و عباس‌پور، حیدرعلی (۱۳۹۲). تأثیر آموزش و پرورش پیش-دبستانی بر پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان دو زبانه اول ابتدایی، پژوهش‌های آموزش و یادگیری، ۲۰ (۳)، ۳۰۳-۳۱۲.

غفاری، خلیل؛ سرلک، مریم و داوودی، حسین (۱۳۹۷). بررسی تأثیر آموزش‌های پیش‌دستانی بر رشد مهارت‌های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول، فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، ۱۲ (۳)، ۲۰۸-۱۸۱.

فضلی، رخساره (۱۳۹۴). چرا آموزش و پرورش دوره‌ی پیش‌دستان مهم است؟، مجله علوم تربیتی، شماره ۲۶.

کانی پالادینو (۱۳۹۶). تقویت اعتمادبه‌نفس، ترجمه صفورا شهبایی، تهران: نسل نواندیش. کریمی مزراله، مازیار و کرمی، اقبال (۱۳۹۵). بررسی تأثیر آموزش پیش‌دستانی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی پسرانه شهر سنقر. دومین کنفرانس بین‌المللی روش‌های نوین در حوزه علوم تربیتی، روانشناسی و مطالعات اجتماعی ایران، قم.

کول، ونیتا (۱۳۹۳). برنامه آموزش و پرورش در دوره‌ی پیش‌دستان، ترجمه فرخنده مفیدی، تهران: سمت

لویمی، فاطمه و صفرزاده، سحر (۱۳۹۵). اثربخشی قصه درمانی بر کمرویی، افسردگی و عزت نفس کودکان پیش‌دستانی شهرستان اهواز، مجله پژوهش‌های روانشناسی بالینی و مشاوره، ۶ (۲)، ۴۷-۳۲.

مفیدی، فرخنده و سبزه، بتول (۱۳۸۷). تأثیر فعالیت‌های زبان‌آموزی دوره پیش‌دستان بر رشدزبان گفتاری دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی. مطالعات برنامه درسی، سال سوم، پاییز ۱۳۸۷، شماره ۱۰. میری‌لداری، سهیلا و صادقی، چنگیز (۱۳۹۷). بررسی تأثیر آموزش پیش‌دستانی بر یادگیری مهارت‌های روانی و حرکتی و سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان ابتدایی، چهارمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی.

هنری ماسن، پاول؛ کانجر، جان جین‌وی؛ کیگان، جروم و هوستون، آلتاکارول (۱۳۹۹). رشد و شخصیت کودک، ترجمه مهشید یاسایی، چاپ یست و چهارم، تهران: نشر مرکز.

هی‌وود، کاتلین (۱۳۹۸). رشد و تکامل حرکتی در طول عمر، ترجمه مهدی نمازی‌زاده و محمدعلی اصلانخانی، تهران: سمت.

Augestad, L. B. (۲۰۱۷). Self-concept and self-esteem among children and young adults with visual impairment: A systematic review. Cogent Psychology, 4 (1), 1319652.

- Agarwala, S., & Singh, S. (2016). **Role of Parents and Family in the Development of Self-Esteem of Children .A Behavior Modification Approach**. Health Psychology, 1, 105.
- Brinkman, S. A., Hasan, A., Jung, H., Kinnell, A., Nakajima, N., & Pradhan, M. (2016). **The role of preschool quality in promoting child development: evidence from rural Indonesia**. The World Bank.
- Camilli, G. Vargas, S. Ryan, S. & Barnett, W.S. (2010). **Meta-analysis of the effects of early education interventions on cognitive and social development**. Teachers College Record, 112 (3), 579-620
- Davies, J. (2006), **Change in self-esteem between year 2 and 6: A longitudinal study**. Educational psychology, 15, 171-181.
- Dwivedi, K.N., & Harper, P.B. (2004). **Promoting the emotional well-being of children and adolescents and preventing their mental ill health**. London: Jessica Kingsley Publishers
- Fromberg D P, Williams S R. (2012). **Encyclopedia of Early Childhood Education** (second edition). New York: Routledge.
- Haltiwanger, J., & Harter, S. (۲۰۱۹). **The behavioral rating scale of presented self-esteem in young children**. Denver: University of Denver. USA. Journal of psychiatry Behavioral sciences
- Landry, R. G., Schilson, E., & Pardew, E. M. (2015). **Self concept enhancement in a preschool program**. The Journal of Experimental Education, 42 (4), 39-43.
- Mart, C.T. (2013). **Commitment to school and students**. International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 3 (1), 336-340.
- Mak, H. W., & Fancourt, D. (2019). **Arts engagement and self-esteem in children: results from a propensity score matching analysis**. Annals of the New York Academy of Sciences, 1449 (1), 36.
- Ou, S. R. (2005). **Pathways of long-term effects of an early intervention program on educational attainment: Findings from the Chicago longitudinal study**. Journal of applied developmental psychology, 26 (5), 578-611.
- Peyton, J. K., More, S. K., & Young, S. (2010). **Evidence-based, Student choice instructional practices**. Center for Applied Linguistic, 20-25.
- Skjaeveland Y. (2017). **Learning history in early childhood:teaching methods and children's understanding**. Contemporary Issues in Early Childhood. 2017; 18 (1):8-22.
- Serin, H. (2018). **A comparison of teacher-centered and student-centered approaches in educational settings**. International Journal of Social Sciences & Educational Studies, 5 (1), 164-167.

- Tripathi, K., & Kiran, U. V. (2018). **Assessment of self-esteem of street children**. International Journal of Home Science 2018; 4 (3): 148-150.
- Zhai, F., Raver, C. C., & Jones, S. M. (2012). **Academic performance of subsequent schools and impacts of early interventions: Evidence from a randomized controlled trial in Head Start settings**. Children and Youth Services Review, 34 (5), 946-954.